

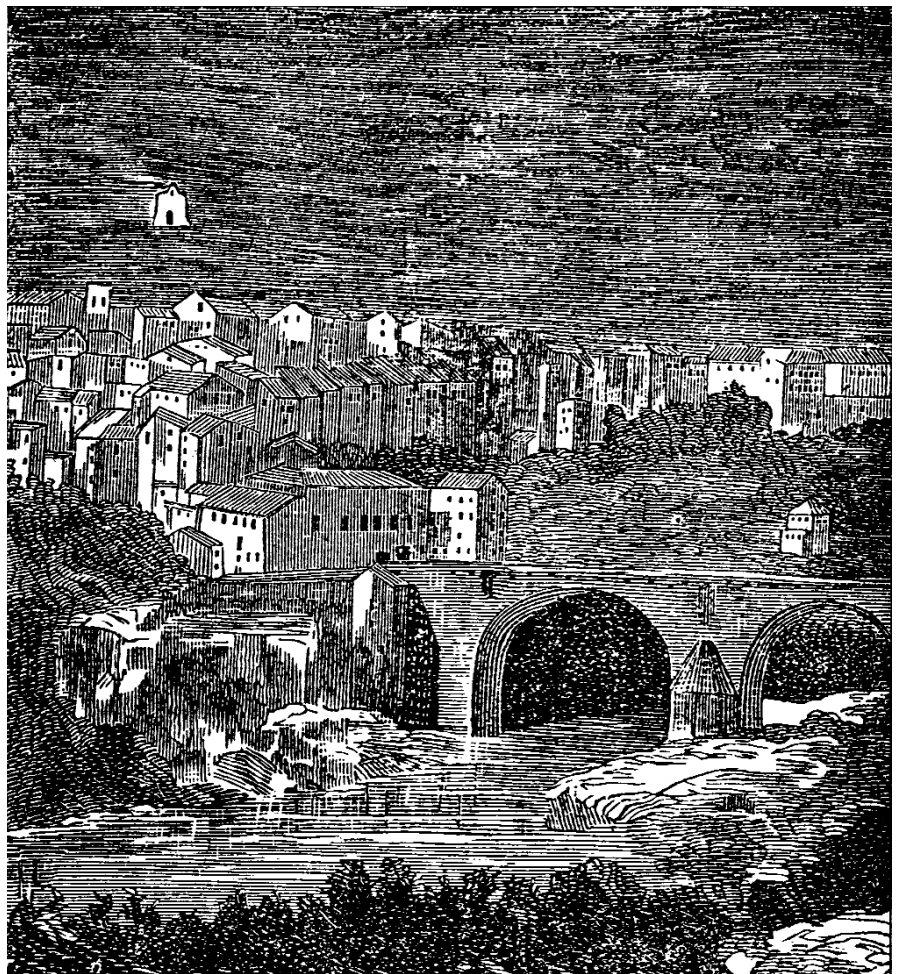
La indústria a Monistrol de Montserrat: una aproximació

Joan-Xavier Quintana i Segalà

Presentació

La producció historiogràfica del Bages sobre aspectes parcials o totals de la comarca ha estat una realitat creixent des dels últims trenta anys. El nostre interès, en aquesta ocasió, recau sobre la indústria al Bages i en concret a Monistrol de Montserrat. Tanmateix, continuen plenament vigents les observacions de Lluís Virós «el tema de la industrialització ha rebut aportacions força satisfactòries (...) encara que força aspectes no hagin quedat del tot explicats i d'altres s'han d'estudiar de nou»¹. No repasarem tots els títols publicats sobre aquest aspecte fins a la data actual però sí que farem esment sobre la indústria a Monistrol de Montserrat, en definitiva un aspecte parcial que pot servir com a punt de partida per a nous estudis.

En aquesta ocasió, no al·ludirem a tota la indústria des dels seus orígens fins als nostres dies, sinó que presentarem un seguit de dades sobre els anys finals del segle XVIII fins a meitat del segle XIX. Prenem com a punt de partida els anys setanta i vuitanta del segle divuit per partir de la consolidació i de la recuperació econòmica emergent en aquell segle, i tanquem a meitat del segle XIX ja que a partir d'aquests anys es tornen a conèixer més detalls sobre l'activitat industrial moderna del municipi. En concret, ens quedarem al 1847 data en la qual es varen remetre les res-

El Molí dels Monjos al costat del pont⁸

postes al qüestionari pel diccionari geogràfic de Pascual Madoz. Quan onze anys després en Roca i Llubia compren el Molí Batan², la història industrial de Monistrol de Montserrat

prendrà una altre dimensió. Així doncs cal prendre el present com una publicació de noves dades i aclariment sobre la indústria de Monistrol de Montserrat. Un text que pretén ser

un instrument de partida per a noves i més exhaustives investigacions. Igualment, tota l'activitat menestral, que hom hi pot englobar els oficis tradicionals o artesanals, no ha estat reflectida en el present article ja que s'ha volgut focalitzar l'objecte d'aquest estudi en les activitats més properes a la indústria.

Una consolidació del segle XVIII

Sabem que la indústria a Monistrol de Montserrat compta amb una mínima presència des del segle XVI aproximadament. L'activitat principal va ser el treball de la llana, que no es va consolidar fins al divuit, quan el nombre de pareires –treballadors de la llana– creix considerablement³. No comptem amb masses dades sobre el desenvolupament d'aquesta activitat, tot sembla indicar que fins a la segona meitat del segle XVIII la seva producció englobava el mercat local.

El centre de producció tèxtil de Monistrol de Montserrat era el Molí Batan, situat en la partida de terra anomenada la Plana del Molí o Molí Batan. Aquest molí comptava amb una roda hidràulica que feia moure els telers adjunts. El mateix nom de l'edifici ja denota la seva funció atenen que un batan és un molí draper. No podem afirmar des de quin any, emperò el Molí Batan depenia del monestir de Montserrat⁴.

Les darreres investigacions posen de manifest algunes línies obertes a desenvolupar en futurs treballs. Aquest molí draper per definició havia de produir teixits de llana, però segons mostra Àngels Solà, a finals del segle XVIII va generar teixits de cotó cru. La demanda d'aquests teixits per part d'algunes companyies fabrils de Barcelona es satisfieia del treball de diferents poblacions bagenques, entre altres Monistrol, abans que de Manresa⁵. Llorenç Ferrer ens confirma el canvi de matèria primera al molí batan, pel què la producció de cotó cru a la vila va ser una realitat en poc temps. Va ser al 1780 que els pareires de Monistrol varen fer pública la queixa i argumentació del can-

vi⁶. Els avantatges del cotó en el seu tractament i fabricació van fer que molts pareires deixessin de treballar la llana per passar al cotó.

Hem d'afegir, que el proveïment de teixits de cotó cru de Monistrol sembla indicar un creixement de la producció pel qual ja no sols responia a les necessitats d'un mercat local, sinó que arribava fora de l'àmbit geogràfic més proper. Aquest creixement sembla que es pot confirmar, o si més no suposar, si tenim en compte els pareires de Monistrol estaven organitzats en gremi i varen arribar a disposar d'un reglament propi. L'existència d'aquest reglament mostra una certa presència social i una mínima capacitat organitzativa que hi denota una complexitat en la seva estructura dins la fàbrica.

Però aquest no era l'únic molí que existia a la població. Al costat del batan hi havia un molí fariner del qual en coneixem molt poca informació. A més d'aquest, el monestir de Santa Maria de Montserrat tenia un molí fariner al capdavant del torrent de la canaleta conegut pel "Molí dels Monjos"⁷.

La problemàtica de la manca de documentació es fa present en molts aspectes. Tal és el cas de la fàbrica de "cucharillas" que segons sembla existia a Monistrol a finals del segle XVIII. És en les respostes que es varen enviar a Francisco de Zamora d'on podem extreure aquesta dada però sense altre suport documental de moment⁹. A aquesta fàbrica hi hem de sumar la de sabons que segons mostra Redó ja existia al segle XVIII¹⁰. Llorenç Ferrer també en fa referència però la inclou en el llistat de telers¹¹. No sabem si, en definitiva, es tractava d'una mínima infraestructura per crear el sabó de sastre que el molí batan podria utilitzar en la producció de teixits.

La Revolució Liberal a Monistrol de Montserrat

El segle XIX és el temps daurat del liberalisme a Europa. La revolució es va significar no sols en el terreny polític a on el poder va canviar definiti-

vament de mans, sinó en el control dels mitjans de producció i la rellevància d'aquests en el devenir de la societat. Aquests moviments polítics i socials es varen viure també en la indústria monistrolenca.

Per il·lustrar la confrontació entre el costum de l'Antic Règim i els nous corrents liberals en el pensament polític i econòmic serveix la descripció que el doctor Antoni Bosch i Cardellach de Sabadell va realitzar del partit judicial del Vallès. Aquest text va ser escrit entre 1795 i 1804¹² i a través d'ell podem testimoniar com un liberal català va veure la societat d'aquell moment. El contrast entre les dues maneres d'entendre la societat queda palès en tot moment. En arribar a Montserrat narrà el seu pas per Monistrol. Com a liberal que era i professava va deixar constància del seu desencant sobre la població i els seus hàbits. Segons aquest autor, la vila gaudia d'un antic privilegi pel qual es quedava un percentatge de tota l'almoïna que recaptava pel monestir. Els viatges per aquesta finalitat a diferents punts de la geografia catalana i espanyola eren un fet habitual¹³. Aquesta activitat va fer que els habitants de Monistrol no fossin gens ben vistos per una persona que professava un model de vida totalment oposat del què es sostenia Monistrol de Montserrat. Amb tot, les últimes paraules sobre la vila eren esperançadores ja que afirmava l'existència i lent creixement d'una activitat fabril que havia d'aportar "virtut" –segons l'òptica de l'autor– als seus habitants¹⁴. Malauradament, no especifica en cap moment de quin tipus de fàbriques es tractava.

L'entrada a Catalunya de les tropes napoleòniques ha estat àmpliament estudiada. Encara que existeixen pocs treballs sobre les vicissituds d'aquesta guerra a Monistrol¹⁵, a través de la indústria podem afirmar algunes observacions. El molí Batan continuà actiu al llarg d'aquests anys. Quan al juliol de 1811 els francesos realitzaren l'operació militar sobre el monestir de Santa Maria de Montserrat, Collbató, El Bruc i arribaren a Manresa per cremar-la, també varen entrar a Monistrol per saquejar-la. Tot

Punt on hi havia el molí batan²⁵

sembla indicar que l'afectació física va ser molt forta. El 1817 el gremi de teixidors de Monistrol demanà a la Junta de Comerç de Catalunya que els hi permetés copiar algun reglament ja que, per culpa de la guerra, s'havia arribat a perdre fins i tot el reglament del molí sense conservar-ne cap còpia en tot el poble¹⁶.

Els anys de la restauració de Ferran VII no varen aportar cap moviment significatiu. No serà fins al Trienni Liberal quan tornem a tenir notícies de moviment industrial, però en aquesta ocasió sobre el control dels mitjans. Les mesures de recuperació de l'economia sota el govern liberal varen ser de molt diversa índole, encara que també varen seguir un costum encetat per Godoy que començava a ser tradició: les desamortitzacions eclesiàstiques. Gràcies a Llorenç Soldevila coneixem quines propietats del monestir de Montserrat es varen posar en venda al 1821. Després d'una lectura atenta del llistat hi podem comprovar com la major part de la indústria –que no del comerç– de Monistrol pertanyia al monestir. Els molins fariners, el molí del Batan i una fàbrica de sabons¹⁷. No ha d'estranyar

que la major part de la indústria fos propietat del monestir ja que la vila era de la seva jurisdicció.

El comprador d'aquestes propietats va ser Salvador Vinyals i Galí de Terrassa que segons Soldevila les va retornar als monjos¹⁸. Salvador Vinyals era germà del Pare Benet Vinyals i Galí –músic i organista del monestir–¹⁹, el que dóna credibilitat a l'afirmació.

La dècada dels anys trenta del segle dinou són àmpliament conegudes per la Guerra dels Set Anys o Primera Guerra Carlina (1833-1840). Encara que tradicionalment s'ha senyalat com la zona d'influència de les guerrilles era majoritàriament a les actuals comarques del Solsonès i Berguedà amb mínima extensió a d'altres indrets, el cert va ser que el predomini social del primer carlisme va ser més ampli. Al Bages molts pobles varen inclinar-se més o menys obertament per la causa del pretendent Carles Maria Isidre.

Emperò, un dels fets poc coneguts en aquest marc bèl·lic va ser l'assalt a finals de 1835 de la població de Monistrol de Montserrat pels carlins. La causa l'hem de trobar en els es-

deveniments que havien ocorregut aquell mateix juliol al monestir, quan la Milícia Nacional establerta a la vila, amb els seus abusos i excessos, va provocar l'abandonament del monestir per part dels monjos²⁰. Les conseqüències es varen deixar sentir per diferents vies. Tot sembla indicar que l'abast de l'assalt va ser molt intens tant pels efectes socials com materials. No sols el notari reial de la vila va marxar espantat per la inestabilitat de la zona, sinó que les destrosses varen ser importants. Sabem que la família de Catarina Portas i Cascante va patir diferents afectacions en les seves propietats²¹, però a més, la mateixa església de Sant Pere de Monistrol va resultar greument afectada. Encara que no sabem en quin estat els francesos al 1811 van deixar la parròquia monistrolenca, però si més no el consistori municipal va declarar que era resultat de la guerra dels carlins quan anys més tard demanaven diners a la Reina per a la seva restauració²². En aquest cas, és Josep Maria Mundet qui ens informa que el 18 de setembre de 1835, la partida de Benet Tristany va anar a la fàbrica de teixits de Monistrol de

Montserrat a proveir-se²³. Com hem pogut comprovar era el molí Batan ja que pràcticament no hi havia altre indústria de teixits al poble. A més, hem de considerar que a finals d'anys entrat ja l'hivern la partida guerrillera deuria haver de menester uns adients teixits de llana o cotó per afrontar la campanya d'hivern. Tanmateix no podem afirmar a qui pertanyia el molí dels Batans ja que existeixen algunes desavinences entre els historiadors.

Amb tot, un cop ja establert l'estat liberal, les pugnes polítiques varen seguir uns altres camins. Igualment, la indústria va començar a desenvolupar-se sota uns criteris força diferents als hegemònics fins aquells anys. Com afirmava Masats, fins a meitats del segle XIX des de El Pont de Vilomara fins a Monistrol de Montserrat el riu "era verge de cap fàbrica en les seves riberes"²⁴. No serà fins al 1856 quan a través dels socis Narcís Roca i Francesc Llubia que després de comprar el Molí dels Batans van donar peu al què seria la primera indústria moderna a aquest tram de riu.

Tenint en compte aquesta premissa és interessant considerar la descripció que Pascual Madoz ofereix de la vila de Monistrol de Montserrat. D'acord amb Madoz les aigües del riu Llobregat donaven impuls a diferents batans, fàbriques de draps, de filats de cotó, de foneria de coure i molins fariners²⁶. Com podem comprovar, la relació de l'autor no s'escau amb el què hem pogut contrastar documentalment. Si no tenim en compte els telers particulars de privats, l'únic punt de concentració de telers era el batan, que per definició ja era un molí draper. A més, com mostra Ferrer ja a finals del segle XVIII els paraires de la vila es van canviar al cotó. Per tant, es probable que Madoz al recollir les dades observés la contradicció de com un batan podia treballar el cotó i per tant, davant el dubte i la impossibilitat del contrast optés per fer constar totes les formes per separat creient assegurar la descripció. En tot cas, els molins fariners els hem pogut constatar encara que resta per saber quelcom de la fonaria.

Com ja hem comentat, en tot cas, aquesta situació industrial serà mantinguda per uns pocs anys, ja que poc després les primeres indústries modernes s'instal·larien a la vila de Monistrol de Montserrat, però tot això ja és una altra qüestió.

A tall de conclusió

Per acabar el present article sobre la indústria a Monistrol de Montserrat de 1770 a 1847 podem realitzar diferents observacions. Hem vist que la principal font d'ingressos de la població era el privilegi del percentatge de la recaptació pel monestir. Amb tot, a part dels oficis menestrals i artesans que en tota població s'hi efectuaven, també hi havia una incipient indústria en els molins fariners i el batan.

Al llarg de tots aquests anys l'únic punt de producció de teixits a Monistrol era el molí Batan, el qual es manté en actiu. No s'han localitzat proves documentals de l'existència d'altres fàbriques de teixits, així com tampoc s'han localitzat de moment restes de cap edificació anterior o coetània a aquests anys. Així sembla ser que les referències de Madoz al·ludien a una mateixa edificació, fàbrica o molí, ja que la primera fàbrica moderna de la que en tenim constància no apareix fins a la cinquena dècada del segle dinou. És probable que el volum de dades que Madoz deuria treballar en l'elaboració del seu famós diccionari no li va permetre contrastar les informacions o, si més no, les de les petites poblacions.

També hem de tenir en compte que la principal via de comunicació que hi havia a Monistrol de Montserrat era el ramal del camí ral que anava fins al monestir. No serà fins a meitats del segle XIX que arribà el tren a Castellbell i el Vilar i fins a les acaballes de la mateixa centúria no arribà el cremallera (l'Eix del Llobregat tardaria encara més anys). Aquesta situació més o menys apartada de les vies de comunicació no feia excessivament atractiva a la vila com un centre industrial com podrien dir-se d'altres poblacions. És probable que

per això, el monestir fos el propietari dels molins.

Ja hem vist quina podria ser la relació entre la esmentada fàbrica de sabó i el molí Batan, encara que queda per conèixer més a fons sobre la fonaria de coure –segons Madoz– o la fàbrica de culleretes –segons Zamora. També hem d'incloure la fabricació d'aiguardent que segons Redó es produïa a la vila, encara que de moment és un tema que resta per estudiar.

En tot cas, queden obertes noves vies per aprofundir en la recerca de la indústria a Monistrol de Montserrat. Pel què fa al molí Batan queda pendent detallar el procés de canvi de matèria prima a finals del segle XVIII. Igualment el nivell organitzatiu dels paraires de Monistrol es deixa entreveure a través d'alguns testimonis com ja hem vist. Però amb tot, podem suposar que una investigació més a fons ens podria aportar més detalls sobre el gremi local. També mereixen especial atenció els efectes de l'entrada dels francesos al 1811.

Les desamortitzacions i els plets generats pels béns del monestir posen de relleu el paper de la burgesia i les seves relacions amb l'estament eclesiàstic. Sabem qui va comprar la major part dels béns i la relació que tenia amb el monestir, però caldria detallar quan i en quines circumstàncies va portar a terme totes les operacions, a més dels possibles entrebancs per executar l'operació. Sabem que Salvador Moll feia els tractes del molí Batan amb la fusteria de Monistrol, aquest nom resta per esbrinar qui era i la seva relació amb la indústria²⁷.

Seria interessant conèixer els detalls de les desamortitzacions de 1835 per saber si Tristany es va proveir o assaltar la fàbrica de teixits. Encara no sabem molt de la vila en aquest conflicte, però sembla ser que van existir algunes relacions entre els carlins i alguns dels seus habitants.

A tot això, cal sumar-hi l'abast dels molins fariners, de l'aiguardent, dels pous de glaç, etc. que en diferents moments esmenten els historiadors. No sabem quin era el seu grau de desenvolupament, a quin mercat es de-

dicaven, quina era la seva producció, etc. Tot plegat un llarg camí per recórrer i del que aquest article esdevé sols una nova passa.

NOTES:

1. VIRÓS, Lluís; "La industrialització en el sector tèxtil a la comarca del Bages". A AAVV; *L'activitat industrial a la Catalunya interior. De l'antiguitat als nostres dies*. Miscel·lània d'Estudis Bagencs 6. CEB. Manresa. 1989. p. 73.
2. MASATS, Joan; *Història de la indústria tèxtil a Castellbell i el Vilar*. Monogràfics 17. CEB. Manresa, 1997. p. 40.
3. REDÓ, Salvador; "Monistrol de Montserrat". Dins FERRER, Llorenç (coord.). *Història del Bages*. Tom II. Parc. Manresa. 1988. p. 82.
4. El 10 de juliol de 1821 el Diari de Barcelona publica un llistat de les propietats desamortitzades del monestir de Santa Maria de Montserrat, el que ens indica a qui pertanyien (SOLDEVILA, Llorenç; "Notes sobre la història del segle XIX". Dins *Un any de vida monistrolenca* Art i Esplai. 1985. p.54).
5. SOLÀ, Àngels; *Aigua, indústria i fabricants a Manresa (1759-1860)*. CEB. Manresa. 2004. p. 68.
6. FERRER, Llorenç; *Els orígens de la in-*

dustrialització a la Catalunya central. Rafael Dalmau Editors. Barcelona. 1986. p. 58

7. SOLDEVILA, Llorenç; *op. cit.* p. 54.
8. Encara que potser costa d'apreciar el Molí de la Canaleta és al costat del pont gòtic de Monistrol en el gravat de 1867 (Extret de: MUNTADES, Miquel; Montserrat. Su pasado, su present y su porvenir ó lo que fue asta su destrucción en el año 1811, lo que es desde su destrucción y lo que será en adelante. Imp. Pablo Roca. Manresa. 1867. p.125).
9. BOIXAREU, Ramon (Editor); *Diario de los viajes hechos en Cataluña de Francisco de Zamora*. Curial. Barcelona. 1973. p. 49-50.
10. REDÓ, Salvador. *op. cit.* p. 82.
11. FERRER, Llorenç; *op. cit.* p. 55.
12. ROCA, Pere; [introducció]. Dins BOSCH i CARDELLACH, Antoni; *Idea del partido del Vallés donde está situada la villa de Sabadell que es la patria del Dr. Antonio Bosch*. Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell. 1968. p. 3.
13. Francisco de Zamora també en donava constància del privilegi i els viatges uns trenta anys abans (BOIXAREU, Ramon; *op. cit.* p. 49-50).
14. BOSCH i CARDELLACH, Antoni; *op. cit.* p.8.
15. Destaquem el treball de RODRÍGUEZ, Assumpt; "La contribució de Monistrol de Montserrat a la Guerra del Francès".

Dins *Un any de vida monistrolenca*. Art i Esplai. Copi-Gràfic. Manresa. 1985. p. 22 - 53. REDÓ; *op. cit.*; p. 83 i REDÓ, Salvador; *op. cit.* p. 83.

16. Informe de la comissió sobre les ordenances del gremi de venedors de teixits de Monistrol de Montserrat. 1817. Biblioteca de Catalunya. Fons Junta de Comerç. Caixa 53. Lligall XXXVII. N°16.
17. SOLDEVILA, Llorenç; *op. cit.* p. 54.
18. SOLDEVILA, Llorenç; *op. cit.* p. 54.
19. CARDÚS, Salvador. *Espiritualitat monistrolenca de Terrassa*. Comissió Abat Oliva. Terrassa. 1947, p. 123-124.
20. Entre altres es pot veure a ALBAREDA, Dom Anselm M.; *Història de Montserrat*. Monestir de Montserrat. 1945. p. 105-106.
21. MASATS, Joan; *op. cit.* p. 41.
22. Cita de l'arxiu
23. MUNDET i GIFRÉ; Josep Maria; La Primera Guerra Carlina a Catalunya. Abat Oliva 79. PAMSA. 1990, p. 110.
24. MASATS, Joan; *op. cit.* p. 25.
25. Estat actual d'on es trobava l'antic molí (fotografia de l'autor).
26. REDÓ; Salvador; *op. cit.* p. 84
27. Comptes de la fusteria de Monistrol de Montserrat, dia 9 de juny de 1830. Col·lecció David Blasco.

Joan-Xavier Quintana i Segalà
Arxiu Municipal de Monistrol de Montserrat

Vine a probar el que es cou al KURSAAL

kursaal
ESPAI GASTRONÒMIC

Obert de dilluns a diumenge.

Passeig Pere III, n°35
08242 Manresa
93 872.21.88